

ΒΡΑΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ΣΕ ΣΠΗΛΑΙΑ
ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΑΛΙΣΤΡΑΤΗΣ ΣΕΡΡΩΝ *

Προκαταρκτική έργασία τών :

Karl Mais, Robert Seemann και Νικολάου Συμεωνίδη

Περίληψη :

Στή βορειο - ανατολική Ελλάδα, στα πλαίσια ενός έρευνητικού προγράμματος, πού έγινε με τή συνεργασία του Έργαστηρίου Γεωλογίας και Παλαιοντολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, τής Έλληνικῆς Σπηλαιολογικῆς Έταιρείας, του Μουσείου Φυσικῆς Ιστορίας τῆς Βιέννης και τῆς Υπηρεσίας Προστασίας Μνημείων τῆς Βιέννης, ανακαλύφθηκαν τόν Ιούνιο του 1977 βραχογραφίες σέ τρία σπήλαια, πού βρίσκονται τό ένα κοντά στό άλλο στήν καρστική περιοχή τῆς Κοινότητας Άλιστράτης του νομού Σερρών. Στις βραχογραφίες αὐτές υπάρχουν παραστάσεις ζώων, ἰππέων, καθώς και ἀνθρώπινες και ἀφηρημένες μορφές. Ἀπό τή μέχρι σήμερα ἀξιολόγηση τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐρευνῶν διαπιστώθηκε ὅτι, μπορεί νά γίνει ἕνας χρονολογικός και θεματολογικός διαχωρισμός, σέ διαφορετικές περιόδους, του χρόνου δημιουργίας τῶν βραχογραφιῶν. Πιθανῶς ἡ πιό νεώτερη ἀπό τίς περιόδους αὐτές εἶναι ἐκείνη με τίς παραστάσεις τῶν ἰππέων, τήν ὁποία πρέπει νά τοποθετήσουμε στόν 5ο μέχρι 6ο αἰῶνα μ Χ.

* * *

Στό βορειο - ανατολικό τμήμα τῆς Ἑλλάδας, στή Μακεδονία, στό ἀκρότατο ἀνατολικό τμήμα του νομού Σερρών, βρίσκεται ἡ ὄροσειρά του Μενιοικίου, ἡ ὁποία γεωλογικῶς ἀνήκει στή μάζα τῆς Ροδόπης. Πρὸς τὰ νοτιο - ανατολικά κλίνει πρὸς τὰ κάτω και βυθίζεται κοντά στήν τοποθεσία Ἴλιστράτη, κάτω ἀπό τὰ γεωλογικῶς νεώτερα εὐφορα ἰζήματα τῆς πεδιάδας

* Dr. Karl Mais Département de Spéléologie au Service de Protection des Monuments à Vienne, A-1010 Vienne, Hofburg, Säulenstiege.

Dr. Robert Seemann, Département de Minéralogie et Pétrographie, Musée d'Histoire Naturelle, A-1014 Vienne, Burgring 7.

Prof. Dr. Nicolas Symeonidis, Laboratoire de Géologie et Paléontologie, Université d'Athènes, 46, rue Acadimias, Athènes (143).

της Δράμας. Το δυτικό τμήμα αυτής της πεδιάδας αποστραγγίζεται από τον ποταμό Ἀγγίτη, που τέμνει το νότιο πρόποδα της Μενοικίου όροσειράς, ή οποία αποτελείται κυρίως από μάρμαρα. Κοντά στην περιοχή αυτή σχηματίστηκε ένα βαθύ φαράγγι μέχρι 100 μ., το οποίο προσφέρεται σαν μιὰ καλή φυσική τομή των μαρμάρων στην καρστική περιοχή της Ἀλιστράτης.

Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1976 πραγματοποιήθηκε ἡ πρώτη προγραμματισμένη σπηλαιολογική καρστική ἔρευνα τῆς περιοχῆς αὐτῆς, ἡ ὁποία βασίστηκε κυρίως σὲ κριτήρια πετρογραφικά, ἰζηματολογικά καὶ γεωλογικά.

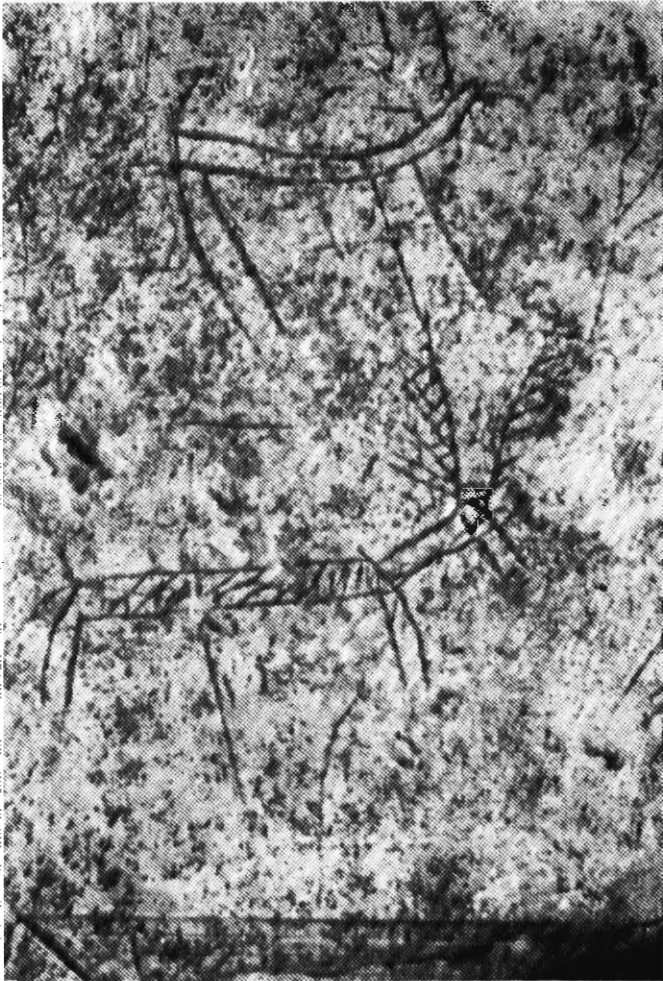

Εἰκ. 1. Ἀποψη βραχογραφίας (Μῆκος εἰκόνας : 75 ἐκ.).

Fig. 1. Surface avec gravures sur roches. (Longueur de la figure : 75 cm).

Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1977 ἀκολούθησαν ἄλλες ἔρευνες στὴν περιοχή τοῦ σπηλαίου «Ἀλιστράτη», τὸ ὁποῖο εἶναι πλούσιο σὲ σταλακτίτες καὶ παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες. Ἐτσι στὰ πλαίσια τῶν ὑπαιθρίων ἐργασιῶν βρεθῆκανε σὲ τρία γειτονικά σπήλαια βραχογραφίες, οἱ ὁποῖες παραμένουν μέχρι σήμερα χαραγμένες ἀποκλειστικά σὲ ἐπιφάνειες τοῦ ἐδάφους καὶ σὲ τεμάχια βράχων. Οἱ βραχογραφίες αὐτὲς βρίσκονται σὲ φυσικὲς ἐπιφάνειες, ποὺ προϋπήρχαν καὶ οἱ ὁποῖες ἔχουν λειανθεῖ μεταγενέστερα. Οἱ ἐπιφάνειες αὐτὲς, οἱ ὁποῖες ἀσφαλῶς ἔχουν χρησιμοποιηθεῖ σαν

καθίσματα και σαν θέσεις αναπαύσεως, παρουσιάζουν ποικιλία σχεδίων, τὰ ὁποῖα ἐν μέρει εἶναι ἀσαφῶς ταξινομημένα (βλ. εἰκ. 1, fig. 1). Οἱ ἀπεικονίσεις αὐτὲς καλύπτουν συνήθως μερικὰ ἑκατοστόμετρα καὶ ἔχουν γίνει μὲ διάφορους τρόπους τεχνικῆς καὶ χαρακτηριστικῆς. Μὲ βάση τὶς διαφορὰς τεχνικὰς τῶν βραχογραφιῶν καὶ τὰ θέματα τῶν σχεδίων μποροῦμε σαφῶς νὰ ξεχωρίσουμε τὴ δημιουργία αὐτῶν τῶν βραχογραφιῶν σὲ περισσότερες περιόδους. Μέχρι σήμερα μποροῦμε νὰ ξεχωρίσουμε μερικὰς ομάδες θεμάτων, ἀπὸ τὶς ὁποῖες παρουσιάζουμε τὶς ἀκόλουθες :

Εἰκ. 2. Παράσταση ἐλαφιοῦ (Μῆκος εἰκόνας : 18 ἐκ.).

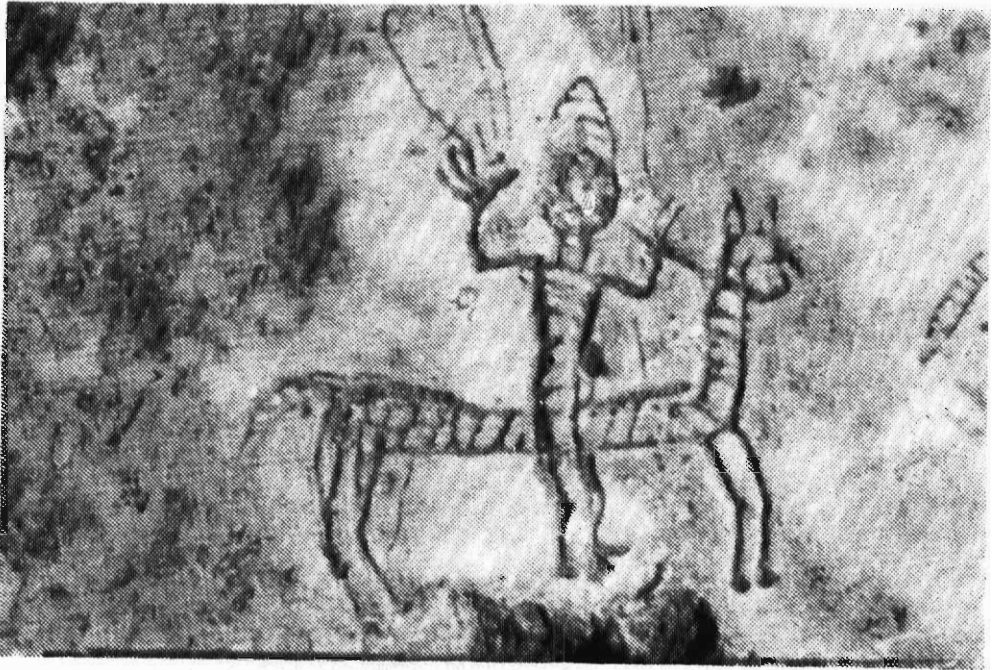
Fig. 2. Représentation du cerf (Longueur de la figure : 18 cm).

Ἀπεικονίσεις ζώων.

Ἀπὸ τὶς εἰκόνες τῶν ζώων ξεχωρίζουν κυρίως ἀπεικονίσεις ἐλαφιδῶν μὲ κέρατα καὶ λαφίνων (θηλυκῶν ἐλαφιδῶν) (βλ. εἰκ. 2, fig. 2). Οἱ γραμμὲς εἶναι συνήθως φαρδιῆς καὶ βαθιὰ χαραγμένες. Τὸ μῆκος τοῦ κεφαλοῦ καὶ τοῦ σώματος εἶναι πάνω ἀπὸ 10 ἑκατοστόμετρα. Κοντὰ σ' αὐτὰ ὑπάρχουν χαραγμένα καὶ ἄλλα μικρότερα ζῶα, τὰ ὁποῖα δύσκολα μποροῦν νὰ καταταγοῦν σὲ ὀρισμένη ὁμάδα. Ὅλα εἶναι σχεδιασμένα μὲ καθαρὲς σαφεῖς γραμμὲς. Τὸ μῆκος τους κυμαίνεται μεταξύ 2 καὶ 5 ἑκατοστών.

Ἀπεικονίσεις ἰππέων.

Οἱ πλέον ἐντυπωσιακὲς καὶ μεγάλες ἀπεικονίσεις δείχνουν ἰππεῖς πάνω σὲ ἄλογα. Οἱ ἰππεῖς κρατᾶνε κατὰ κανόνα τὰ χαλινάρια τῶν ἀλόγων τους μὲ τὸ ἄριστερό τους χέρι, ἐνῶ συγχρόνως στὴν ἄριστερὴ πλευρὰ τῆς σέλλας εἶναι στερεωμένη μιὰ μικρὴ διακοσμημένη σημαία μὲ μακρὸ κοντάρι. Στὸ δεξιὸ χέρι κρατᾶνε ἐπιθετικὰ ὅπλα, ποὺ μοιάζουν μὲ σπαθιά. Σπάνια κρατᾶνε ρόπαλα καὶ τσεκούρια. Ἄλογα καὶ ἰππεῖς εἶναι ἰσχυρὰ θωρακισμένοι. Τὸ

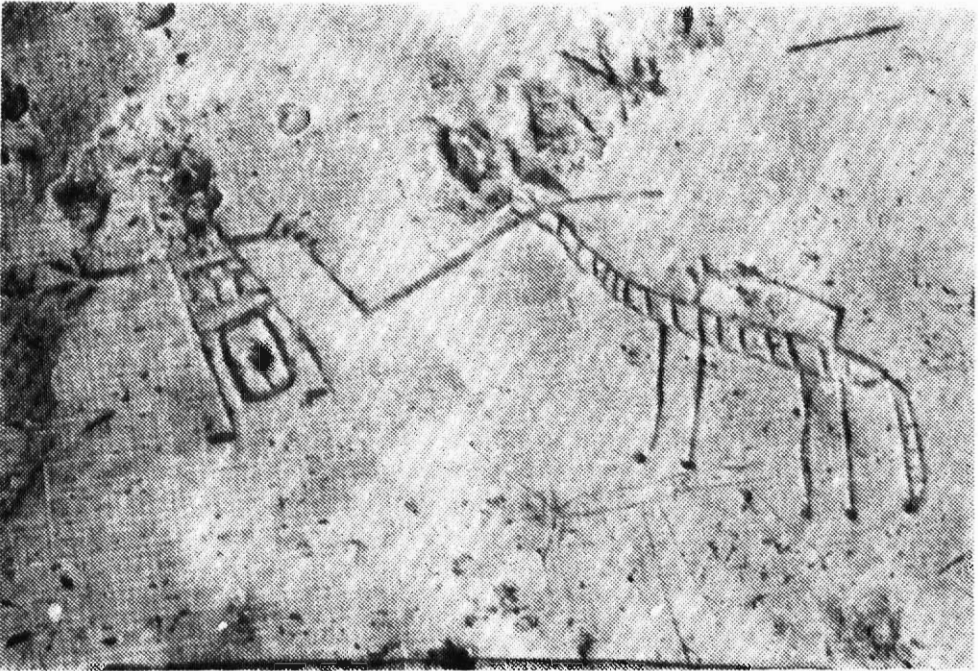
Εἰκ. 3. Παράσταση ἰπέα. (Μῆκος εἰκόνας : 18 ἐκ.).

Fig. 3. Représentation du cavalier. (Longueur de la figure : 18 cm).

μήκος κεφαλιού - σώματος του αλόγου κυμαίνεται μεταξύ 5 — 15 εκατοστών. Τα άλογα σχεδόν χωρίς καμιά εξαίρεση έχουν απεικονισθεί από τα πλάγια, ενώ τα πόδια τους βρίσκονται σε κίνηση. Χαρακτηριστικό για τους ίππεις είναι ή προς τα δεξιά στάση του σώματός τους (βλ. εικ. 3, fig. 3).

Ἀπεικονίσεις ἀνθρώπων.

Ἐπὶ τῶν ἀπεικονίσεων ἀνθρώπων. Δύο ἀπ' αὐτῶν βρίσκονται σὲ σχέση μετὰ τῶν μορφῶν τῶν ἰππέων. Δείχνουν ἕνα ἄνδρα, ὁ ὅποιος ὁδηγεῖ ἕνα ζῶο, πιθανὸν ἄρκουδα. Ἐπίσης ἕνα ἄλλον, ὁ ὅποιος κρατᾷ ἀπὸ τὰ

Εἰκ. 4. Παράσταση «ζῶου καὶ ἀγωγιάτη». (Μήκος εἰκόνας: 22 ἐκ.).

Fig. 4. Représentation de «Bête de somme et charretier». (Longueur de la figure: 22 cm).

χαλινάρια ἕνα ὑποζύγιο ζῶο (βλ. εἰκ. 4, fig. 4). Ἄλλες εἰκόνες δείχνουν γραμμικά ἀνθρωπάκια χαραγμένα μετὰ πολὺ ἀδύνατες γραμμές.

Ἀφηρημένες ἀπεικονίσεις.

Ἐπὶ τῶν ἀπεικονίσεων ἀφηρημένων φιγούρων. Δὲν ἐμφανίζονται

ὅμως στὸ μπροστινὸ μέρος. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων ὑπάρχουν γραμμές, ποὺ σχηματίζουν δίκτυα, τροχοὺς χωρισμένους σὲ τομεῖς (τόξα) καὶ σταυροὺς. Οἱ τελευταῖοι εἶναι καλοχαραγμένοι, ἔχουν μῆκος 3 — 15 ἐκ. καὶ στὰ ἄκρα τοὺς βαθουλώματα. Ὡς τώρα δὲν ἔχουν βρεθεῖ σημεῖα γραφῆς ἢ θέματα, ποὺ νὰ ἀντιπροσωπεύουν τὴ σύγχρονη ἐποχὴ.

Οἱ περισσότερες βραχογραφίες εἶναι καλὰ διατηρημένες. Αὐτὸ ἰσχύει τόσο γι' αὐτές, ποὺ ἔχουν γίνει μὲ ἔντονες γραμμές, ὅσο καὶ γιὰ ἐκείνες, ποὺ εἶναι χαραγμένες μὲ λεπτές γραμμές. Σὲ ὀρισμένα σημεῖα οἱ βραχογραφίες ἔχουν ἐξασθενήσει καὶ δὲν εἶναι εὐδιάκριτες, γιατί εἶχαν χρησιμοποιηθεῖ σὰν καθίσματα ἢ σὰν τραπέζια ἐργασίας. Σὲ πολλὰ περιπτώσεις οἱ χαραγμένες ἐπιφάνειες ἔχουν φθαρεῖ ἀπὸ πέτρες καὶ κτυπήματα σφυριῶν. Πρέπει νὰ τονίσουμε ὅτι, στὴν κύρια θέση τῶν εἰρημάτων τῶν εἰκόνων τῶν ἰππέων, σχεδὸν ὅλα τὰ μέρη τοῦ προσώπου ἔχουν γίνει ἀγνώριστα ἀπὸ κτυπήματα, ποὺ γίνανε σκόπιμα. Πρόσωπα διατηροῦνται σὲ μεμονωμένες μόνο περιπτώσεις σὲ ὀρισμένες τοποθεσίες.

Οἱ βραχογραφίες στὴν καρστικὴ περιοχὴ τῆς Ἀλιστράτης δὲν δείχνουν δράση. Ἐπίσης ἀπουσιάζουν θέματα κυνηγιῶν. Ὑπάρχει μόνο ἓνα μοναδικὸ θέμα, ποὺ δείχνει ἓναν ἄγωνα δυὸ ἰππέων. Ἄλλες μορφές προφανῶς δὲν ἔχουν σχέση μὲ τὴ σκηνή.

Ὅσο ἀφορᾷ στὴ χρονολογικὴ τοποθέτηση μερικῶν ἀπεικονίσεων ζώων καθὼς ἐπίσης τῶν μικρῶν ἀκαθορίστων σχεδίων, μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ὅτι ἀνήκουν στὴν ἐποχὴ τοῦ ὀρειχάλκου (bronzenzeit). Ἡ χρονολόγηση αὐτὴ προκύπτει ἀπὸ συζητήσεις μὲ τὸν Dr. Wilhelm Angeli καὶ τὴν Dr. Hertha Ladenbauer-Orel. Γιὰ τὴ χρονολόγηση πολὺ χρήσιμα στοιχεῖα ἀποδείχθηκαν οἱ εἰκόνες τῶν ἰππέων. Ὑστερα ἀπὸ συζήτηση καὶ ἀνάλυση μὲ τὸν Dr. Oritwin Gamber πρέπει νὰ τοποθετηθοῦν στὸν 5ο μέχρι 6ο αἰῶνα μ.Χ., ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν ἐξάρτηση καὶ τὸν ἐξοπλισμὸ τῶν ἀλόγων καὶ τῶν ἰππέων.

Σύμφωνα μὲ τίς μέχρι τώρα ἐρευνες δὲν πρέπει πρὸς τὸ παρὸν νὰ συγκριθοῦν οἱ βραχογραφίες αὐτές μὲ ἄλλες γνωστὲς βραχογραφίες, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ὑπάρχουν ἐνδείξεις γιὰ τὴν ὑπαρξὴ μερικῶν κοινῶν σημείων μὲ βραχογραφίες τοῦ Καυκάσου, τῆς Ἀνατολῆς, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἰδιαίτερα μὲ τίς βραχογραφίες τῆς Ἑλλάδας.

Στὶς τελευταῖες αὐτές βραχογραφίες ἀναφέρονται οἱ ἐργασίες τῶν Ν. Μουτσοπούλου (1969) καὶ Χρ. Παπουτσάκη (1972, 1974). Ἡ περαιτέρω ἀξιολόγηση τῶν βραχογραφιῶν τῆς καρστικῆς περιοχῆς «Ἀλιστράτης» συνεχίζεται μὲ ἐντατικὸ ρυθμὸ, γιὰ νὰ ἐξακριβωθεῖ ἡ χρονικὴ διαβάθμιση τῶν βραχογραφιῶν, οἱ ὁποῖες ἀνήκουν σὲ διάφορες περιόδους, καὶ γιὰ νὰ φωτισθεῖ τὸ πολιτιστικὸ τους βάθος καὶ ἡ σχέση τους πρὸς τὸν χῶρο αὐτό.

R É S U M É

Dans le cadre d'un programme de recherche, effectué avec la collaboration du Laboratoire de Géologie et Paléontologie de l'Université d'Athènes, de la Société Spéléologique de Grèce, du Musée d'Histoire Naturelle à Vienne et du Service de Protection des Monuments à Vienne, des gravures sur roches ont été découvertes, en Juin 1977, dans trois grottes situées l'une à côté de l'autre, dans la région karstique d'Alistrati, de Serres, dans la Grèce nord-est.

Sur ces gravures sur roches il y a des représentations d'animaux, de cavaliers ainsi que des figures humaines et des formes abstraites.

D'après l'estimation des résultats des recherches, il a été constaté qu'on peut faire une classification selon la chronologie et le sujet à des périodes différentes de création des gravures sur roches. Probablement la plus récente de ces périodes est celle avec les représentations de cavaliers qui doit être placée du 5ème au 6ème siècle après J.C.

Β Ι Β Λ Ι Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α

- ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, Ν. 1969.—«Τὰ ἀκιδιογραφήματα τοῦ Παγγαίου» 1-8, σχέδια, 1-44, πίνακες Α'-Η', Ἀθήναι.
- ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ, ΧΡ. 1972.—«Οἱ βραχογραφίες Ἀσφέντου Σφακιῶν», «Κρητικά Χρονικά», 1972 : 107 - 139, Ἡράκλειον, Κρήτης.
- ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ, ΧΡ. 1974.—«Οἱ βραχογραφίες στὴ θέση Κόλμετσε Δυτικοῦ Παγγαίου», «Ἀνθρωπος», 1 (1) : 1 - 12, Ἀθήναι.